

8. Козлова Т. З. Особливості соціальної ідентифікації на різних стадіях життєвого циклу особи // Соціальна ідентифікація особи / Отв. ред. Ядов В. А. – М.: РАН, 1993. – С. 107-123.
9. Кун М. Емпіричне дослідження установки особи на себе / Сучасна зарубіжна соціальна психологія: Тези / Під ред. Г. М. Андрєєвої, Л. А. Петровської / Кун М., Макпартленд Т. – М.: МГУ, 1984. – С. 180-187.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2010 р.

УДК 371.125

Кімач О. А.

викладач

РВНЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет»

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У статті йдеться мова про вплив ціннісних орієнтацій на становлення професійної ідентичності майбутніх психологів. Автором було розглянуто позиції різних вчених, які займалися цією проблемою. Проаналізовано взаємозв'язок між ціннісними орієнтаціями та професійною ідентичністю.

Ключові слова: *цінності, ідентичність, ціннісні орієнтації, професійна ідентичність.*

В статье идет речь о влиянии ценностных ориентаций на становление профессиональной идентичности будущих психологов. Автором были рассмотрены позиции различных ученых, которые занимались данной проблемой. Проанализирована взаимосвязь между ценностными ориентациями и профессиональной идентичностью.

Ключевые слова: *ценности, идентичность, ценностные ориентации, профессиональная идентичность.*

The article deals with the impact of value orientations on the formation of professional identity of future psychologists. The author has considered the positions of different authors concerning this problem. Analyzed the relationship between value orientations and professional identity.

Key words: *values, identity, value orientation, professional identity.*

Актуальність проблеми. У сучасному суспільстві йде процес становлення нових життєвих цінностей, які поки ще не повністю затвердилися у свідомості і поведінці людей. У зв'язку з цим особливого значення набуває питання ціннісних орієнтацій, як чинника становлення професійної ідентичності майбутніх психологів. Будучи основою моральної свідомості, вони впливають на життєвий вибір, виявляються в особливостях визначення мети й способів її досягнення, в конкретних вчинках і справах.

Цінності кожної людини – це цілий світ: складний, динамічний, суперечливий. Кожна людина оцінює факти свого життя за їх значимістю, реалізує ціннісне ставлення до світу. Цінністю є для людини все, що має для неї певне значення, особистий або суспільний сенс.

Таким чином, ціннісні орієнтації відображаються у професійній ідентичності, яка є одним з провідних критеріїв становлення професіонала. Професіоналізм не може бути зведений лише до вміння та майстерності, він тісно пов'язаний зі ставленням людини до себе як професіонала і з його цінностями в цілому.

Аналіз досліджень. Проблема цінностей привертала до себе увагу, починаючи з античності (Аполлотор, Аристотель, Діоген Лаертський, Платон, Сократ та інші). Пізніше до неї зверталися І. Бентам, Н. А. Бердяєв, Т. Гоббс, І. Кант, Р. Г. Лотце, В. С. Соловйов, Спіноза, М. Шелер, та інші.

Серед російських досліджень вирізняються роботи, в яких вивчена залежність ціннісних орієнтації від індивідуальних особливостей особистості (Б. Г. Ананьєв, Л. І. Божович, О. М. Леонтєв, Б. Ф. Ломов, В. М. Мясищев, С. Л. Рубінштейн), від активно-діяльнісного оточення (К. А. Абульханова-Славська, Л. П. Буєва, В. Н. Мясищев, Д. Н. Узнадзе, та інші), від духовної творчості (Н. О. Коваль, С. Б. Каверін, В. А. Токарева та інші), від визначення мети та способів її досягнення (Б. С. Братусь, Л. Н. Собчик та інші). У гуманістичній психології (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл) також досліджено процес вибору людських цінностей, особливості їх осмислення.

Безпосередньо вивченню проблеми професійної ідентичності присвячені дослідження М. М. Абдуллаєвої, І. С. Аринушкина, І. Ю. Вороцкой, С. А. Дружиніної, Д. І. Завілішіної, І. Л. Іванової, Д. В. Колесова, Є. В. Конєв, Р. В. Овчарової, Н. С. Пряжнікова, Ю. П. Поваренкова, Н. Л. Регуш, Л. Б. Шнейдер, З. В. Єрмакової, Є. П. Єрмолаєвої та інші.

Мета статті – дослідити теоретичні засади проблеми впливу ціннісних орієнтацій на становлення професійної ідентичності майбутніх психологів.

Виклад основного матеріалу. Цінності – це ідеї, ідеали, цілі, до яких прагне людина і суспільство. Існують загальноприйняті цінності; такі як, любов, престиж, повага, знання, гроші, здоров'я та інші, внутрішньогрупові цінності – політичні, релігійні та індивідуальні.

У науковій літературі існує безліч різних визначень поняття «цінність». Їх настільки багато, що, на думку Н. Респер, гаряче бажання різних авторів навести концептуальний порядок у галузі вивчення цінностей, стало, схоже, єдиною точкою згоди для них. У нашому теоретичному аналізі ми спробуємо розглянути і зіставити позиції різних авторів, що стосуються цієї проблеми.

У психології проблема цінностей особистості і суспільства з самого початку зайняла важливе місце, ставши предметом «вищої» (у термінології В. Вундта) її області. За словами В. Дільтея, головним предметом аналізу «описової» психології є «душевний життєвий зв'язок», який включає «як основні відносини наших уявлень, так і постійні визначення цінностей, навички нашої волі» та містить, таким чином, «правила, які, хоча ми часто це і не усвідомлюємо, наші дії підпорядковують» [1, с. 63].

В австрійській психологічній школі (А. Мейнонг, Х. Ерен-Фельс, І. Крейбіг) цінності розуміються як виключно суб'єктивний феномен. За Х. Ерен-Фельсу, цінність об'єкта визначається його бажаністю, яка, у свою чергу, визначається можливістю отримання задоволення. Ієрархія цінностей, таким чином, вибудовується виходячи з здатності об'єктів приносити задоволення або незадоволення. За словами А. Мейонга, цінність приписується якому-небудь предмету остільки, поскільки є «хто-небудь, для кого цінність є цінність» [2, с.252].

У біхевіоризмі цінності також виявляються повністю виключеними зі сфери наукового вивчення людської природи. Е. Толмен визначає їх як привабливість цільового об'єкта, поряд з потребою, яка зумовлює потрібність мети, і використовує для характеристики сили і спрямованості реакцій людини.

Класичний психоаналіз З. Фрейда концентрує увагу на внутрішніх біологічних факторах розвитку особистості. Як пишуть Дж. Фейдимен і Р. Фрейгер, «все мислення Фрейда спочиває на передумові, що тіло – єдине джерело душевного досвіду. Він припускав, що прийде час, коли всі душевні феномени зможуть бути пояснені прямими посиланнями на фізіологію мозку» [3, с.75].

У вітчизняній психології, співзвучною з багатьох позицій західної гуманістичної традиції і, можна сказати, в чому її випередила, аналогічні підходи до розуміння цінностей розглядаються в різних аспектах вивчення властивостей особистості. За словами Б. Ф. Ломова, незважаючи на відмінність трактувань поняття «особистість», у всіх вітчизняних підходах як її провідної характеристики виділяється спрямованість. Спрямованість, порізному розкривається в роботах С. Л. Рубінштейна, А. Н. Леонтьєва, Б. Г. Ананьєва, Д. Н. Узнадзе, Л. І. Божович та інших класиків вітчизняної психології [7, с.37]. Таким чином, у спрямованості виражаються суб'єктивні ціннісні відносини особистості до різних сторін дійсності.

Аналіз соціальної опосередкованості особистісних відносин займає важливе місце у вітчизняній психології, оскільки особистість не може розглядатися у відриві від соціального середовища, суспільства. Ще Л. С. Виготський ввів у психологію поняття «соціальна ситуація розвитку». Розвиток особистості, за Л. С. Виготському, обумовлено освоєнням індивідом цінностей культури, яке опосередковано процесом спілкування. За його словами, значення та смисли, зароджуючись у відносинах між людьми, зокрема, у прямих соціальних контактах дитини з дорослими, потім за допомогою інтеріоризації «вращіваються» у свідомість людини. С. Л. Рубінштейн також пише, що цінності «похідні від співвідношення світу і людини, висловлюючи те, що у світі, включаючи і те, що створює людина в процесі історії, значуще для людини». На думку Б. Г. Ананьєва, вихідним моментом індивідуальних характеристик людини як особистості є його статус у суспільстві, так само як і статус спільності, в якій складала-

ся і формувалася дана особистість. На основі соціального статусу особистості формуються системи її соціальних ролей і ціннісних орієнтації. Статус, роль і ціннісні орієнтації, за словами Б. Г. Ананьєва, утворюючи первинний клас особистісних властивостей, визначають особливості структури і мотивації поведінки і, у взаємодії з ними, характер і схильності людини [2, с. 210].

У свою чергу, феномен людської ідентичності – один з основних у психології. Незалежно від того, про яку психологічну школу йде мова, усвідомлення себе як члена певної соціальної групи, людини певного віку, статі, національності, професії – основа гармонійного існування будь-якої особистості [6, с.79].

Л. Б. Шнейдер дає наступне визначення даного поняття. Професійна ідентичність- це результат процесів професійного самовизначення, персоналізації і самоорганізації, що виявляється в усвідомленні себе представником певної професії та професійної громадськості, певна ступінь ототожнення-диференціації себе зі справою та «іншими», виявляється в когнітивно-емоційно-поведінкових самоописах Я [4].

Важливу роль у вивченні проблеми ідентичності відводять Е. Еріксону, його епігенетичній теорії розвитку особистості [5]. У зарубіжній психології вивченням ідентичності займалися Е. Дюркгейм, В. Джеймс, Ч. Кулі, Д. Марсія, Дж. Мід, С. Московічі, К. Ясперс та інші. У вітчизняній психології уявлення про ідентичність традиційно розвивалися в рамках дослідження самосвідомості і самовизначення, в рамках Я-концепції. Безпосередньо з феноменом професійної ідентичності пов'язані роботи В. С. Агеєва, А. Г. Асмолова, І. В. Антонова, Т. С. Баранової, Ю. Л. Качанова, О. Жічкіна, Г. У. Солдатової, Ю. П. Поваренкова, Л. Б. Шнейдер та інших.

Таким чином, у кожному напрямку можна виділити взаємозв'язок особливостей ціннісних орієнтацій і рівня сформованості професійної ідентичності, яка є внутрішньо суперечливою характеристикою особистості.

Професійна ідентичність є внутрішньо суперечливою характеристикою особистості. На різних етапах професіоналізації напрямок і рівень розвитку її можуть не збігатися. Беручи себе як професіонала, людина може сумніватися або відкидати професійні цінності, які йому нав'язує професійне співтовариство. Приймаючи ці цінності, людина може бути незадоволена змістом та умовами професійної діяльності. Зазначена розбіжність характерна лише для початкових стадій формування професійної ідентичності.

Отже, велике значення для становлення професійної ідентичності студентів відіграє соціально-психологічне середовище навчання у вузі, наявність професійної мотивації і система професійних цінностей однокурсників. Таким чином, студентська група представляє особливе середовище професійного формування та розвитку студента, могутній засіб впливу на професійну ідентичність, тому що тут формується і асимілюється безліч професійних установок, цінностей і моделей поведінки. При цьому, чим

вище в студентській групі значимість професійних цінностей, тим більш високе положення в групі будуть займати студенти з досягнутою професійною ідентичністю і, відповідно, навпаки. З іншого боку, студенти з більш високим статусом краще сприймають і відтворюють групові норми і вимоги, вони здатні впливати на формування цих норм [8, с. 351].

Оптимізація розвитку системи ціннісних орієнтації особистості полягає у підвищенні суб'єктивної значимості цінностей, що відносяться до її вищого рівня. Критеріями, що свідчать про домінування в ціннісній системі її вищого рівня є відповідність даної системи ціннісних орієнтацій особистості та професійної системи цінностей практичного психолога.

У період вузівської підготовки становлення професійної ідентичності відчуває два впливу – організуючий і активізуючий, що відповідає двом завданням – пізнавальним (навчальним) і особистісним. Організуючий вплив необоротний, тоді як а активізуючий пов'язаний із змінами («значимості для мене») рівня функціонування і може носити зворотний характер. При цьому людина має вирішувати, наскільки він адекватний в даному, а не в іншому місці, наскільки його здібності, знання, особистість відповідають тим соціальним вимогам, умовам, структурам, в які він потрапляє. Іншими словами, людина співвідносить себе з безліччю соціальних умов, форм і структур життя (перш за все, професійних), її явних і прихованих принципів і механізмів, визначаючи свою «траєкторію руху в них».

Таким чином, вдосконалення підготовки психологів-практиків, становлення їх професійної ідентичності може трактуватися не як зміна напрямку навчання, а як вдосконалення його якості, розширення репертуару можливостей, збільшення ресурсного банку освіти. Якість освіти характеризує ступінь задоволеності молодого фахівця отриманою професійною підготовкою, а також багато в чому визначає його соціальні перспективи і особистісний розвиток. Результатом реалізації політики «якісної освіти» є випускник, яким можна пишатися як особистістю, здатною до самонавчання, змін, перенесення ідей з однієї сфери в іншу, здатної до виконання і управління, до самовладання в умовах невизначеності, орієнтованої на майбутнє в більшій мірі, ніж на минуле, здатної до попередження і передбачення.

Література

1. Алексеева В. Г. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности и развития личности / Алексеева В. Г. // Психологический журнал. – 1984. – № 5. – С. 63-70.
2. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Ананьев Б. Г. // – М.: Наука, 1977. – 344 с.
3. Барабанщиков Б. А. Системная организация и развитие психики / Барабанщиков Б. А. // Психологический журнал. – 2003. – № 1. – С. 75-78.
4. Дилигенский Г. Г. Социально-политическая психология / Дилигенский Г. Г. – М.: Новая школа, 1996. – 352 с.
5. Дильтей В. Описательная психология // История психологии (10-е – 30-е гг. Период открытого кризиса): Тексты / Под ред. П. Я. Гальперина, А. Н. Ждан. – М.: Изд-во МГУ, 1992. – 2-е изд. – 346 с.

6. Здравомыслов А. Г. Потребность. Интересы. Ценности / Здравомыслов А. Г. – М.: Наука, 1986. – 231 с.
7. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Ломов Б. Ф. – М.: Наука, 1984. – 446 с.
8. Лосский Н. О. Бог и мировое зло / Лосский Н. О. – М.: Республика, 1994. – 432 с.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2010 р.

УДК 37.035.6

Перетяцько К. А.

аспірант

Інститут проблем виховання НАПН України

ДІАГНОСТИКА ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ВНЗ ЯК БАЗОВОГО КРИТЕРІЮ ШАНОБЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ ЕТНОСІВ (НА МАТЕРІАЛАХ КРИМСЬКОГО РЕГІОНУ)

У статті резюмуються дані дослідження сформованості у студентів ВНЗ кримського регіону толерантності як базового критерію шанобливого ставлення до представників різних етносів.

Ключові слова: *толерантність, студенти, шанобливе ставлення, етнос.*

В статье резюмируются данные исследования сформированности у студентов вузов крымского региона толерантности как базового критерия уважительного отношения к представителям разных этносов.

Ключевые слова: *толерантность, студенты, уважительное отношение, этнос.*

The article summarizes data of the research about the generated level of tolerance of the Crimean students as basic criterion of the respectful treatment to representatives of different ethnic groups.

Keywords: *tolerance, students, respectful treatment, ethnos.*

Проблема шанобливого ставлення до представників різних етносів в Криму не нова. Впродовж багатьох років розробляються та впроваджуються різні програми для налагодження таких ставлень у кримському соціумі. Проте, помітна різниця між розумінням категорії шанобливого ставлення та втіленням її принципів у житті. Особливо це стосується молоді.

Для того, щоб з'ясувати уявлення студентської молоді про критерії поняття «шанобливе ставлення до представників різних етносів» нами був розроблений опитувальник з низкою запитань, який ми пропонували студентам вищих навчальних закладів АР Крим. У анкетуванні прийняли участь 275 осіб віком від 17 до 25 років.

Результати обробки відповідей респондентів показали, що взагалі поняття «шанобливе ставлення до людини» 52 % опитаних розуміють через прояв толерантності. Ще 27 % студентів у своїх висловленнях згадують одночасно толерантність та інші критерії (миролюбність та визнання гідності людини). Шанобливе ставлення до представників різних етносів 56,2 % студентів розглядають через категорію міжетнічна толерантність. Ще 12,9 %